

**ПОВИШАВАНЕ НА ПОЗНАВАТЕЛНАТА МОТИВАЦИЯ ЗА
УЧЕНЕ НА МАЛКИТЕ УЧЕНИЦИ ПРЕЗ ПОГЛЕДА НА
НАЧАЛНИТЕ УЧИТЕЛИ**

Антония Тонева Кръстева, Бистра Милкова Чолакова

**INCREASING THE COGNITIVE MOTIVATION FOR LEARNING
OF YOUNG STUDENTS THROUGH THE VIEW OF PRIMARY
TEACHERS**

Antoniya Toneva Krasteva, Bistra Milkova Cholakova

Abstract: The advance and formation of the young student's personality is a complex and contradictory process which is based on the leading activity for the student – the learning one. The process of motivation, as a part of learning activity, is related to solving problems. That process begins at an early stage in the conditions of school practice. In that aspect, the formation of motives is extremely important to increase the motivation and efficiency for the learning process. In that context, motivational support of the learning process in elementary school poses various challenges to the teacher.

Key words: motivational support, learning process, elementary stage, challenges.

Качествените изменения във философията на съвременното образование налагат да се обърне поглед и върху онези структурни компоненти на обучението, които влияят върху крайния резултат и ефективност, а именно компонентите на обучението за мотивация и прилагане на знания в практически аспект.

Една от **основните цели на Закона за предучилищно и училищно образование се свързва с формиране на устойчиви нагласи и мотивация за учене през целия живот** (Закон за предучилищното и училищното образование, www.minedu.government.bg, чл.5. ал. 6). В него се акцентира върху необходимостта от „придобиване на компетентности за успешна личностна и професионална реализация и активен граждански живот в съвременните общности”, които са базисни. Не е случайност потребността от въвеждането на компетентностния подход, като акцент за формиране на ключови компетенции у ученика. Този подход изисква практическото прилагане на овладените знания в умения, а формираните знания в езика ще подпомогнат останалите ключови компетентности. По този начин необходимостта от езикова подготовка бива осъзната и мотивираща за ученика.

Несъмнено съвременното начално училище по своеобразен начин отговаря на новите изисквания, очертаващи тенденциите за

познавателното и личностното развитие на учениците. Оказва се, че мотивите са съществена страна на процеса на обучение и в голяма степен определят насочеността на учениците, като оказват влияние върху техните постижения и тяхната цялостна подготовка, очертана в съвременните нормативни документи. Обучението в начален етап на основната образователна степен е построено така, че да могат малките ученици да усвоят базисни понятия и връзките между тях. През този период на познавателно развитие по отношение на формирането на навици и култура с помощта на учителя се усвояват техники за учене и когнитивни стратегии за прилагане на умствен труд. В този етап на образователно равнище се развива познавателната мотивация и на тази основа се проявява детската оригиналност и креативност.

„Основният компонент, типизиращ същността на учебната дейност и гарантиращ нейното пълноценно развитие, е познавателната мотивация за учене“ (Vasileva, 2002, p. 112). От това какви цели си поставя ученикът, какви са неговите потребности и мотиви, зависи ефективността на образователно-възпитателния процес. Необходимо е да възпитаваме желание у учениците се да учат, да развиваме у тях положително отношение към процеса на учене.

Важно условие за успешно учене на ученика в училище е наличието у него на съответстващи мотиви за учене: отношението към ученето, готовност и установка за учебна дейност, стремеж към придобиване на знания, интерес към определени области на човешкото познание. Мотивите, които подбуждат ученика към учене образуват един от важните компоненти на неговата дейност и стават обект на педагогическо формиране.

Съзнателното отношение на ученика към ученето е не само психологическа предпоставка за учебна дейност, но и резултат от нея. Отношението отразява личностния смисъл на ученето за ученика. „Основа за формирането на активно положително отношение към ученето е готовността на ученика за учене, която в широк смисъл на думата предполага в себе си отношение“ (Kolev, 2013, p. 18).

Проблемът за мотивите е един от най-дискутираните в специализираната психологическа литература. Мотивите на човешкото поведение и дейност са изключително сложно психично образувание, което е обект на изследване от редица автори като А. Маслоу, Б. Олпорт, Ж. Аткинсон, В. Херцберг, А. Косаковски, Р. Обуховски, Й. Ломпшер, Й. Шванцара, А. Леонтиев, П. Кобсон, М. Щукина, Л. И. Божович, А. Маркова и др. У нас могат да се отбележат имената на Л. Десев, П. Николов, М. Андреев, П. Петров и др.

Характерно за мотивите за учене са насоченост към знанието като „непосредствен подбудител за активност, удовлетвореност от участието в познавателните дейност, положително емоционално отношение към училището и свързаните с него обекти“ (Vasileva, 2015, p. 5).

По въпроса за мотивацията за учебната дейност са писали редица автори (А. Маркова, М. Матюхина, В. Давыдов, Е. Ильин, Л. Десев, П. Николов, Ем. Василева и др.).

Имайки предвид вижданията на авторите, може да се каже, че активно-познавателната дейност предполага наличието у ученика на цели и мотиви за учене. Наред с това мотивацията за учебната дейност представлява система от цели, потребности и подбуди, които подтикват ученика да овладее определени знания, да се отнася съзнателно към ученето, да бъде активен в учебната дейност, да проявява творчество и самоинициатива.

Характерно за мотивите за учене е „насоченост към знанието като непосредствен подбудител за активност, удовлетвореност от участието в познавателните дейност, положително емоционално отношение към училището и свързаните с него обекти“ (Vasileva, 2015, p. 5).

В специализираната психолого-педагогическата литература няма единно определение за понятието „учебна мотивация“. Обобщено мотивацията за учене може да бъде определена като система от мотиви, предизвикващи учебна активност.

Понятията „мотив“ и „мотивация“ могат да се възприемат като семантично близки, но не напълно тъждествени. За В. Асеев „мотивацията включва в себе си мотиви, потребности, интереси, цели и др.“ (Aseev, 1976, p. 7). А. Маркова я определя като „сложна сфера на детерминация на поведението на човека“ (Markova, 1980). Според А. Армстронг „мотивацията се свързва с обективни фактори, които насочват отношението на личността към обществото и социалните явления“ (Amstrong, 1993, p. 77).

Мотивацията е едно от най-широко използваните понятия в образователен контекст, има важна **„структуроопределяща роля и значение по отношение на качеството на обучението в съвременните образователни институции“** (Yankulova, 2008).

Настоящият доклад има **за цел** да представи анализ на резултати от анкетно проучване с начални учители във връзка с повишаване на познавателната мотивация на учениците от началното училище.

Целта на анкетата е да установи мнението, отношението и нагласите на началните учители относно повишаване мотивацията на малките ученици.

Анкетното проучване е проведено онлайн в периода април – май 2020 г. в различни общини на област Смолян: Мадан, Рудозем, Златоград, Доспат, Неделино, Баните. Респондентите са **128 учители** от област Смолян – от **7 общини** и **26 училища**:

Община Мадан – 8 училища: СУ „Отец Паисий“, гр. Мадан, ПГ „В. Димитров“, гр. Мадан, ОУ „П. Р. Славейков“, с. Средногорци, ОУ „Н. Й. Вапцаров, кв. Шаренска, СУ „Св. св. Кирил и Методий“, с. Върбина, ОУ „В. Левски“, с. Боровина, ОУ „Стою Шишков, с. Търън, ОУ „Хр. Ботев,

с. Букова поляна.

Община Смолян – 7 училища: ЕГ „Иван Вазов“, гр. Смолян, ОУ „Св. св. Кирил и Методий“, с. Момчиловци, ПМГ „В. Левски, гр. Смолян, ПГИ „К. Маркс, гр. Смолян, ОУ „Св. св. Кирил и Методий“, с. Смилян, ОУ „Ив. Вазов“, гр. Смолян, СУ „Св. св. Кирил и Методий, гр. Смолян.

Община Златоград – 4 училища: СУ „Антим I“, гр. Златоград, ОУ „Св. св. Кирил и Методий“, с. Долен, ПГ „Христо Ботев“, гр. Златоград, СУ „Княз Борис I“, с. Старцево.

Община Доспат – 3 училища: НУ „Вергил Ваклинов“, гр. Доспат, ОУ „Гео Милев“, с. Грохотно, ПГ „В. Левски, гр. Доспат.

Община Рудозем – 2 училища: СУ „Св. св. Кирил и Методий“, гр. Рудозем и ОУ „Христо Ботев“, с. Елховец.

Община Баните – 1 училище: СУ „Хр. Ботев“, с. Баните.

Община Неделино – 1 училище: СУ „Св. св. Кирил и Методий“, гр. Неделино.

Анкетата по форма е писмена. Въпросите в анкетната карта (*по форма са преки*) са насочени към получаване на непосредствена информация от респондентите. Анкетата, като форма на допитване, е проведена задочно – **онлайн**, като е запазена максимално **анонимността на респондентите** и единствената лична информация, която се изисква, е за статус (училището, класа, в който работи, и населено място).

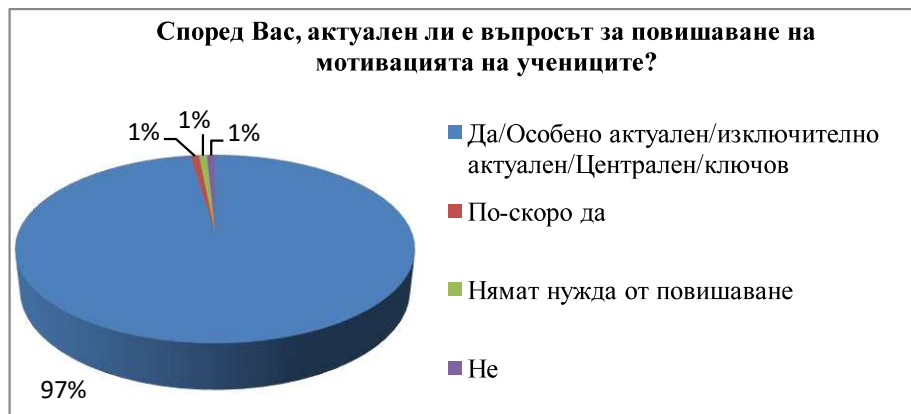
Включените в анкетната карта 10 въпроса предполагат отговори, разкриващи познание, мнение, оценка и отношение по проблема. Използвани са **два вида въпроси: закрити /5 на брой/** с посочени опции – тип „меню-отговори“ и **открити /5 на брой/** въпроси, на които респондентите отговарят в свободна форма. За закритите въпроси /със скалирани отговори/, са използвани петстепенни рейтинг-скали /с изключение на въпрос 10/. На анкетираните лица е предоставена възможност да изразят евентуално и друго мнение. Последните три въпроса (въпроси 11, 12 и 13) са свързани с училището, в което преподават учителите, с предмета и класа.

На въпрос 1. Според Вас, учениците харесват ли учебния предмет, по който преподавате? 75 от общия брой анкетирани учители са отговорили положително с „Да“ – или 59%.

Диаграма № 1

На 2 въпрос: *Според Вас, актуален ли е въпросът за повишаване на мотивацията на учениците?*, особено внимание прави високият брой на отговорилите положително, че **мотивацията е особено актуален, централен или ключов момент в нашето образование**, на който следва да се обърне сериозно внимание. От общо 128 анкетирани, 125 от тях са дали положителен отговор, или това са **97%**.

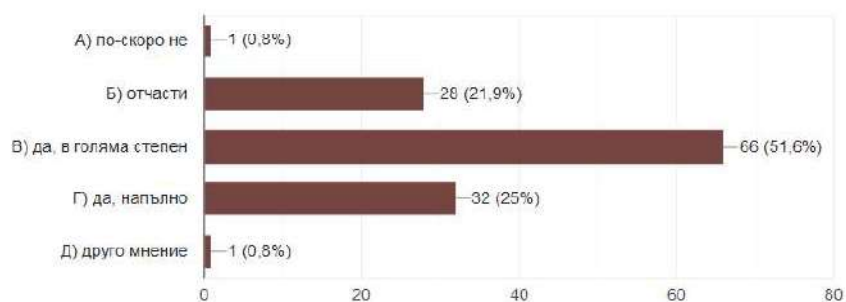
Диаграма № 2

На въпроса: *Обсъждате ли с колеги проблема за повишаване мотивацията на учениците?* **98** (от общо 128) анкетирани учители са отговорили положително, като 66 от тях са отговорили, че **в голяма степен обсъждат с колеги проблема за повишаване на мотивацията (51,6%)**. С отговор „Да, напълно“ са отговорили 32 (25%), 28 са казали „Отчасти“ (21,9%), 1 е казал „По-скоро не“ (или 0,8%) и 1 е отговорил с

друго мнение (или 0,8%).

3. Обсъждате ли с колеги проблема за повишаване мотивацията на учениците?

128 отговора

Диаграма № 3

На въпрос 4 за синоними на понятието „мотивация“ респондентите са разпределили отговорите си по следния начин: Виж Диаграма 4.

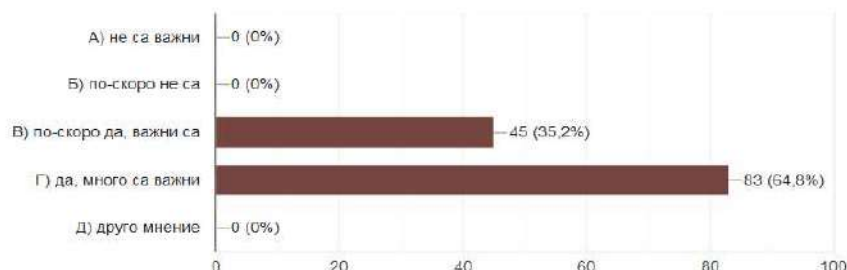

Диаграма № 4

Доколко са важни за Вас резултатите на учениците Ви? 45 от респондентите (или 35,2%) са отговорили, че резултатите по-скоро са важни, а 83 от тях – че резултатите са много важни, или 64,9% от анкетираните учители.

5. До колко са важни за Вас резултатите на учениците Ви?

128 отговора

Диаграма № 5

На въпроса: *Кои според Вас, са признаците за демотивираност на учениците?*

От посочените признаци, които са доста на брой, се открояват три водещи. **51** от анкетираните лица (или 39,8%) са посочили Липса на интерес (незаинтересованост)/ незаангажираност/ безразличие/ апатия/ отегчение; 37 – Нежелание за работа или учебна дейност; а 12 от учителите са отговорили – Липса на концентрация и внимание/ разсеяност.

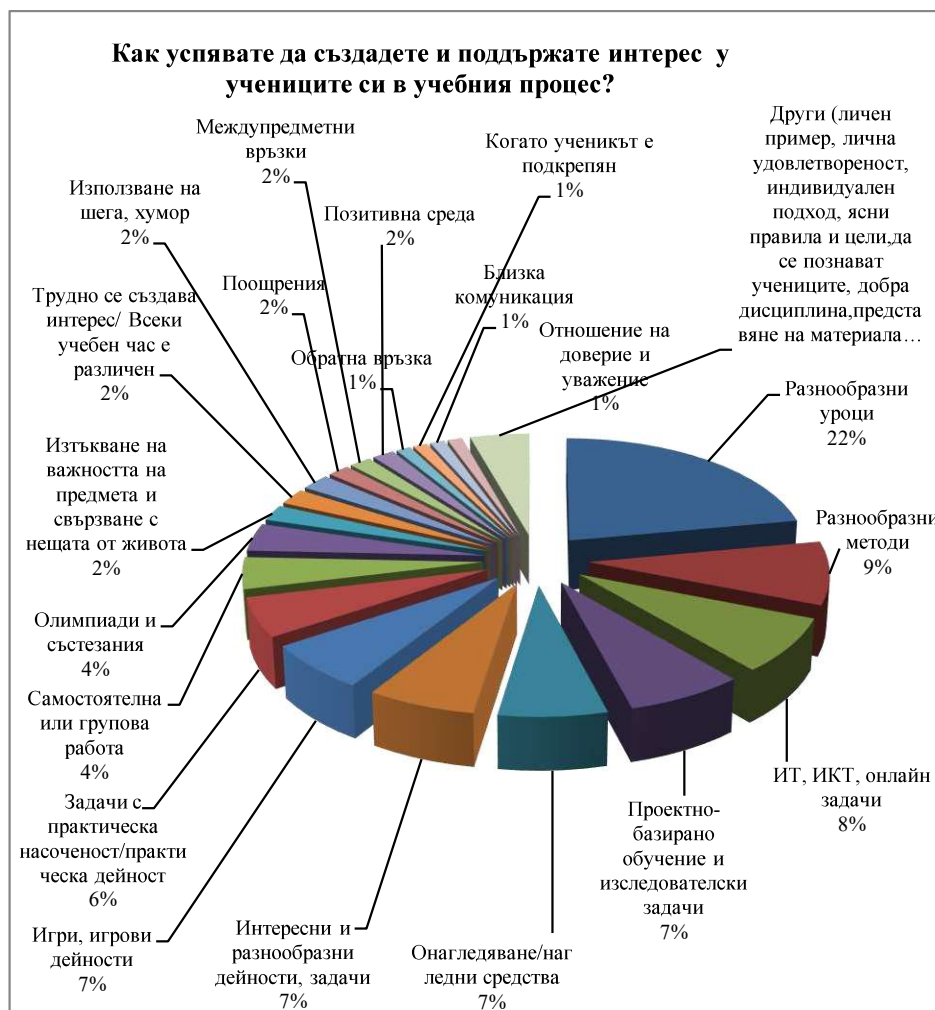
Диаграма № 6

На въпроса: *Чувствате ли се отговорни, когато не успеете достатъчно да мотивирате ученик в часа?* 114 от респондентите са дали положителен отговор (или 89% от всички анкетираните).

Диаграма № 7

Доста разнообразни отговори са дали респондентите на въпроса: **Как успявате да създадете и поддържате интерес у учениците си в учебния процес?** На този въпрос общият брой отговори не са 128, а 181, тъй като някои от анкетираните учители са дали повече от един отговор. Най-голям процент – 22%, или 40 анкетирани, са посочили Разнообразни уроци. Следвани отговори са: разнообразни методи (16 или 9%); ИТ, ИКТ, онлайн задачи (14 или 8%); Проектно-базирано обучение и изследователски задачи (13 или 7%); Онагледяване/нагледни средства (12 или 7%); Интересни и разнообразни дейности, задачи (12 или 7%); Игри, игрови дейности (12 или 7%); Задачи с практическа насоченост/ практическа дейност (10 или 6%); Самостоятелна или групова работа (8 анкетирани или 4%); Олимпиади и състезания (7 или 4%); Изтъкване на важността на предмета и свързването му с нещата от живота (4 или 2%); Трудно се създава интерес/ Всеки учебен час е различен (така смятат 4 или 2% от анкетираните); Използване на шега, хумор (4 или 2%); Поощрения (трима или 2%); Междупредметни връзки (трима или 2%); Позитивна среда (трима или 2%); Обратна връзка (двама или 1%); Когато ученикът е подкрепян (2 или 1%); Близка комуникация (2 или 1%); Отношение на доверие и уважение (двама или 1%); Други (8 или 4% от всички анкетирани).

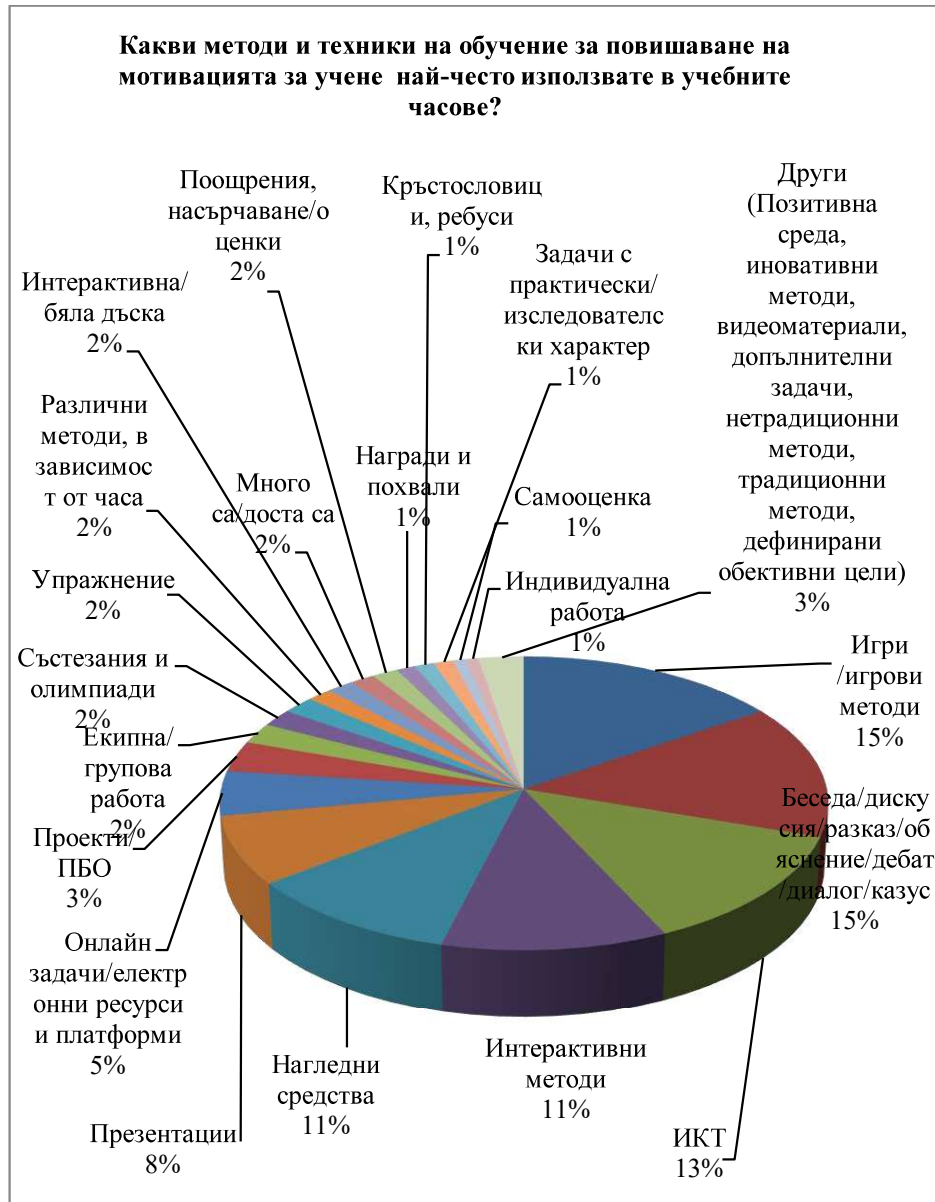

Диаграма № 8

На следващия въпрос: **Какви методи и техники на обучение за повишаване на мотивацията за учене най-често използвате в учебните часове?** най-много от анкетираните респонденти (41 или 32%) са посочили отговор Игри/игрови методи; 39 или 30,1% са посочили Беседа/дискусия/разказ/обяснение/дебат/диалог/казус; ИКТ прилагат 34 от учителите или 26,6 %; следвани от: Интерактивни методи /29 отговора/; Нагледни средства (28); Презентации са посочили 20 учители (15,7%); Онлайн задачи – 13; Екипна/групова работа – шестима са посочили; Състезания и олимпиади – 5; Упражнението е посочено като метод от петима, а Самооценката и индивидуалната/диференцирана работа от по двама от анкетираните учители.

Забележка: Анкетираните 128 учители са дали общо 265 броя

отговори, тъй като някои от тях са посочили повече от един отговор.

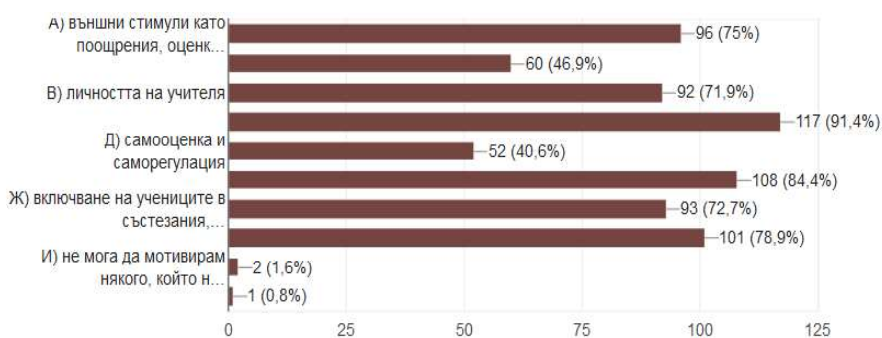
Диаграма № 9

На въпроса: *Как може да се повиши мотивацията у учениците?* Анкетираните учители проявили изключителна активност. От общо 128 учители, всеки е дал средно поне пет алтернативи. Най-висок е броят отговори за *позитивна и подкрепяща атмосфера в класната стая* – 117 или 91,4%, следван от отговорите за *разнообразни интерактивни*

техники и методи на учебна дейност – са дали 108 от анкетираните или 84,4%; използване оптимално възможностите на ИКТ в учебния час – 101 или 78,9%; използване на външни стимули като поощрения, оценки, награди – 96 учители са посочили, или 75%; включване на учениците в състезания, екипни дейности и извънкласни дейности – 93 са посочили или 72,7%; личността на учителя – са посочили 92 от анкетираните или 71,9%; индивидуални цели – 60 анкетираните са посочили като отговор, или 46,9%; самооценка и саморегулация – 52 от учителите или 40,6%. Някои са изразили мнение, че не могат да мотивират някого, който не иска – 2 са посочили тази алтернатива, или 1,6% и 1 е изразил друго мнение, или 0,8%.

10. Мотивацията у учениците може да се повиши, чрез:

128 отговора

Диаграма №10

На въпроса: **Вие сте учител по...**, с най-голям брой от анкетираните се оказват начални учители – 37 или 29% и 9 в ГЦОУД или 7%. Т.е. общ брой **начални учители 46 или 36%** от общия брой анкетираните педагогически специалисти. По БЕЛ са **18 на брой или 14%** от анкетираните. Следвани от учители по АЕ – 15 на брой или 11,7%. По математика са 12 или 9,3%; по ГИ- 6 или 4,7%; ХООС – 3 или 2,3%; Ресурсни учители – 3 или 2,3%; НЕ – 2 или 1,6%; ЧП – 2 или 1,6%; БЕЛ и ИЦ – 2 или 1,6%; ИЦ – 2 или 1,6%; БЗО – 2 или 1,6%; ИТ – 2 или 1,6%; ФВС – 2 или 1,6%; ИТ и ЧП – 1 или 0,9%; Технологии и предприемачество – 1 или 0,9%; ИЦ, ГИ, Технологии и пр., Свят и личност – 1 или 0,9%; Етика и философия – 1 или 0,9%; Училищен психолог – 1 или 0,9%; Физика и астрономия – 1 или 0,9%; ЧП и ХООС – 1 или 0,9%; :Музика – 1 или 0,9%; философия – 1 или 0,9%; логопед – 1 или 0,9% и 1 от анкетираните не е дал отговор за предмета, по който преподава – или 0,9%.

Диаграма №11

Основни изводи от анкетното проучване:

- По-голямата част от педагогическите специалисти смятат, че въпросът свързан с повишаване на мотивацията на учениците е основен в образователната ни система;

- Обсъждат проблема с колегите си и като цяло се интересуват живо от резултатите на учениците си от учебния процес;

- Учителите смятат, че мотивацията може да се повиши основно чрез позитивна атмосфера в класната стая, използване оптимално възможностите на ИКТ, използване на външни стимули, разнообразни интерактивни методи и техники, включване на учениците в различни състезания. Всичко това показва, че на учителите не им липсва добра теоретична подготовка. Прилагат се главно външни стимули за мотивация.

- Методите, които се прилагат от учителите-респонденти са главно традиционни, като екипната и индивидуалната работа са доста слабо заложи, както и проектно-базираното обучение. На практика компютъра се използва главно за онагледяване. Задачите с изследователски характер са едва 1%. Теоретично се познават интерактивните методи. В подкрепа на този извод е мнението на респондентите за въпроса: Как създават интерес у учениците, на който най-голям процент – 22% или 40 анкетирани, са посочили Разнообразни уроци; следван отговор е чрез разнообразни методи (16 или 9%).

В **обобщение** може да се каже, че въпросът касаещ повишаване на мотивацията у малките учениците е изключително актуален. Мотивацията за учене е компонент от процеса на обучението, като тя

оказва въздействие върху неговото качество и ефективност, съобразно личностните характеристики на учениците и техните желания за удовлетвореност и постижения от учебната дейност.

Приемаме мнението на Й. Янкулова, според която **мотивите за учене** представляват „осъзнати вътрешни подбуди, детерминирани от насочеността към нови знания и от личната удовлетвореност от участието в познавателните дейности. Те отразяват общото положително емоционално отношение към обучението и обуславят стремежа към проникване в същността на изучаваните явления и към съвременното преодоляване на възникналите трудности“ (Yankulova, 2008, p. 261).

Използвана литература

- Армстронг**, М. (1993). *Управление на човешките ресурси*. Бургас.
- Асеев**, В. (1976). *Мотивация, поведения и формирания личности*. Москва.
- Василева**, В. (2015). Формиране на мотивация за учене у учениците. В: *Мотивация и интереси към ученето*. Сборник Пета международна научнопрактическа конференция, Русенски университет „Ангел Кънчев“, Медиатех.
- Василева**, Ем. (2002). *Детето в началното училище*. София.
- Колев**, А. (2013). *Формиране на мотиви за учене в обучението по биотехнология*. Автореферат
- Янкулова**, Й. (2008). *Модерни аспекти на психологията на образованието*. Второ преработено и допълнено издание, София: Пропелер.
- Янкулова**, Й. (2016). *Педагогическа психология*. Второ прераб. и допълн. издание. София: Парадигма.

References

- Armstrong**, M. (1993). *Upravlenie na choveshkite resursi*. Burgas.
- Aseev**, V. (1976). *Motivacia, povedeniq i formirovania lichnosti*. Moskva.
- Kolev**, A. (2013). *Formirane na motivi za uchene v obuchenieto po biotechnologia*. Avtoreferat.
- Vasileva**, Em. (2002). *Deteto v nachalното uchilishte*. Sofia.
- Vasileva**, V. (2015). Formirane na motivacia za uchene u uchenicite. In sb. *Motivacia i interesi kam ucheneto*. Peta mejdunarodna nauchnoprakticheska konferencia, Rusenski universitet “Angel Kanchev”, Mediatech.
- Yankulova**, Y. (2008). *Moderni aspekti na psihologiata na obrazovaniето*. Vtoro preraboteno i dopylneno izdanie, Sofia: Propeler.
- Yankulova**, Y. (2016). *Pedagogicheska psihologia*. Vtoro preraboteno i dopylneno izdanie. Sofia: Paradigma

Author Info:

Prof. PhD Antoniya Toneva Krasteva, DSc
VTU 'St. Cyril and St. Methodius',
Faculty of Education, Department of Pedagogy
e-mail: a_krasteva@mail.bg

Bistra Milkova Cholakova, PhD student
VTU 'St. Cyril and St. Methodius',
Faculty of Education, Department of Pedagogy
e-mail: bistracholakova@abv.bg